

Leerkrachten en ouders: Samen tegen pesten

Handreiking voor het basisonderwijs

Auteurs:

Annelies Kassenberg, Margot Bochane, Kirsten Foumani-Luijendijk,
Dorien Petri, Inge Ekenhorst (Hanze)

Met dank aan:

De basisscholen uit Almere, Groningen en Rotterdam die hebben
meegewerkt aan het onderzoek waar deze handreiking op is
gebaseerd.

Henriëtte Pauwels-van Dijk (Hanze), Martijn Willemse (Hogeschool
Windesheim), Rosanne Spruijt (Hanze), Gabriëlla Dekker-Calado

Advies:

Mariëtte Lusse (Hogeschool Rotterdam)
Gijs Huitsing (Rijkuniversiteit Groningen)
Maïke Rea-Schermer (Cedin Zorg en Onderwijs)
Stichting School & Veiligheid

Illustraties:

Anne Stalinski

Deze handreiking is mede gebaseerd op wetenschappelijk
onderzoek dat is uitgevoerd door onderzoekers van de Hanze,
Hogeschool Windesheim en de Rijksuniversiteit Groningen.
De handreiking is mede mogelijk gemaakt met financiering
van het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek
(projectnummer 40.5.18540.073).

Inhoud

1. Inleiding	5
Wat is pesten?	6
Waarom pesten kinderen?	7
Wat zijn gevolgen van pesten?	8
Waarom samenwerken met ouders?	9
Leeswijzer	9
Verder lezen	10
Relevante websites	10
2. Preventie van pesten	11
School	12
Klas	15
Thuis	17
3. Samen met ouders tegen pesten	19
Stap 1: Signaleren	21
Stap 2: Plannen van acties	25
Stap 3: Uitvoeren van acties	29
Stap 4: Evaluatie	31
4. Samen met ouders voor een fijne school	33
Ervaringen met deze werkwijze	34
Bijlagen	37
Bijlage 1: Gespreksleidraad startgesprek	37
Bijlage 2: Bijeenkomsten werkgroep Samen tegen Pesten	39
Bronnen	43

1. Inleiding

Eén op de zes basisschoolkinderen wordt wel eens gepest. Dat zijn gemiddeld vier leerlingen per klas.¹ Pesten kan, zeker als het langer duurt, niet alleen negatieve gevolgen hebben voor het leven van het kind dat gepest wordt, maar ook voor het kind dat pest en de andere kinderen in de klas. Om pesten te voorkomen is elke school verplicht beleid op sociale veiligheid te voeren.² Veel scholen maken daartoe gebruik van een programma voor het versterken van de sociale veiligheid (zoals KiVa en PRIMA). Hoewel in veel programma's er aandacht is voor het informeren en betrekken van ouders bij het voorkomen van pesten, is het opvallend dat in de meeste programma's samenwerking met ouders niet of nauwelijks aan bod komt als er sprake is van een peestsituatie.³ Terwijl onderzoek uit het buitenland laat zien dat de aanpak van pesten effectiever is als leerkrachten en ouders samenwerken⁴ en dat programma's voor het versterken van sociale veiligheid met oudercomponenten effectiever zijn in het terugdringen van pesten dan programma's zonder samenwerking met ouders.⁵

Deze handreiking biedt leerkrachten praktische handvatten om samen met ouders pesten te voorkomen, te herkennen en aan te pakken. De handreiking is daarmee een aanvulling op de programma's om pesten samen met leerlingen in de klas te stoppen.

Wat is pesten?

Pesten is een vorm van agressief gedrag waarbij iemand herhaaldelijk en doelgericht schade of ongemak veroorzaakt aan een ander persoon.⁶ Dit kan fysiek, verbaal, relationeel of via social media (cyberpesten) zijn. Pesten gebeurt niet alleen tussen pesters en gepesten; er zijn meer kinderen (omstanders) bij betrokken. Pesten is dus een groepsproces. Pesten is iets anders dan plagen. Over het algemeen vindt plagen incidenteel plaats en zijn beide partijen hierbij aan elkaar gewaagd of zelfs vrienden van elkaar. Bij plagen is ongelijkheid niet of veel minder aanwezig en zijn kinderen ongeveer even sterk.

Kenmerkend voor pesten is:

Herhaling: pesten gebeurt vaak herhaaldelijk en over een langere periode. Het is een patroon van gedrag, geen eenmalige actie.

Machtsongelijkheid: bij pesten is er vaak sprake van machtsongelijkheid tussen degene die pest en zijn doelwit. Degene die pest kan fysiek sterker zijn, populairder, of deel uitmaken van een grotere groep tegenover een individu.

Opzet tot schade: pesten is doelgericht iemand kwetsen, intimideren of isoleren.

Toch is pesten niet altijd eenduidig vast te stellen. Sommige kinderen ervaren dat ze gepest worden, terwijl hun omgeving dit niet zo ziet. Het is moeilijk om te bepalen of kinderen 'echt' gepest worden. Sommige deskundigen pleiten ervoor pesten meer als een subjectief verschijnsel te zien.⁷ Het is belangrijk dat kinderen die aangeven dat ze gepest worden altijd serieus genomen worden want zij ervaren hier de negatieve gevolgen van, ook al hebben hun leerkrachten en klasgenoten het idee dat het allemaal wel meevalt.⁷

Waarom pesten kinderen?

Er kunnen verschillende redenen zijn waarom kinderen pesten. Veelvoorkomende redenen zijn:⁸

- a. **Sociale status:** Kinderen willen er graag bij horen en populair zijn.⁹ Er zijn kinderen die zichzelf sterker voelen door een ander klein te maken. Ze krijgen een gevoel van macht, en vergroten daarmee hun status binnen de groep. Kinderen die pesten lijken vaak populair bij andere kinderen, ook al worden ze niet altijd aardig gevonden.
- b. **Leuk of spannend:** Kinderen die zich niet goed kunnen inleven in de gevoelens van anderen, kunnen het grappig vinden om een sterke reactie uit te lokken. Doordat het kind minder geraakt wordt door andermans emoties, voelt hij of zij zich minder schuldig over dit gedrag.
- c. **Reactief pesten:** Het pestgedrag kan ook een reactie zijn op een provocatie, angst of woede. Met name voor kinderen die zich snel aangevallen voelen en moeite hebben hun emoties te reguleren, kan het moeilijk zijn om positieve relaties op te bouwen.
- d. **De gepeste pester:** Sommige kinderen gaan pesten omdat zij zelf gepest worden of werden. Door zelf te pesten, reageren zij de negatieve emoties van het gepest worden af op anderen of nemen ze wraak. Het pesten kan voor hen ook een manier zijn om een betere sociale positie te krijgen.

Sommige kinderen lopen een grotere kans dan andere om het doelwit te worden van kinderen die pesten. Denk aan meisjes, lhbtq+-kinderen, kinderen met een migratie-achtergrond of kinderen met een beperking.¹⁰ Maar ook de sfeer en de groepsnormen¹¹ in de klas zijn van invloed op pestgedrag. Hoe meer structuur er in de klas is (bekrachtigen en begrenzen van de gedragsverwachtingen), hoe kleiner de kans dat er gepest wordt. Een competitieve sfeer op school pakt vaak negatief uit. Als leerkrachten voldoende overzicht hebben en samenwerking aanmoedigen is er minder pestgedrag. Positieve relaties tussen leerlingen onderling en tussen leerkracht en leerlingen dragen bij aan een veilig pedagogisch klimaat.¹²

Wat zijn gevolgen van pesten?

Het voorkomen, herkennen en aanpakken van pesten is belangrijk omdat het grote en langdurige gevolgen voor alle betrokkenen heeft. Vooral voor het kind dat gepest wordt, maar ook voor het kind dat pest en voor klasgenoten.

Voor kinderen die gepest worden kan herhaaldelijk pesten een diepgaande traumatische impact hebben.¹³ Gepeste kinderen hebben vaker gevoelens van depressie en eenzaamheid. Ze kunnen het vertrouwen in hun leeftijdsgenoten verliezen, ontwikkelen een negatiever zelfbeeld en vermijden soms school uit angst.¹⁴

Voor kinderen die pesten zijn de gevolgen ook groot. Ze kunnen onaangepaste gedragspatronen ontwikkelen omdat ze leren dat ze doelen kunnen bereiken zonder sociaal wenselijk gedrag.¹⁵

Voor klasgenoten is pesten een verstoring van een veilig schoolklimaat. De verstoring en afleiding die door pesten ontstaan, hebben een negatieve invloed op het gevoel van veiligheid van leerlingen, de sfeer en de leerprestaties. Een groepsopdracht maken is dan bijvoorbeeld moeilijk, omdat dit coöperatief gedrag en positieve samenwerking vraagt.¹⁶

Pesten heeft dus negatieve gevolgen voor alle kinderen in de klas. Een **veilig schoolklimaat** is daarom voor alle kinderen belangrijk. Voor een veilig schoolklimaat is het nodig te investeren in een schoolbreed sociaal veiligheidsbeleid, een goede vertrouwensband tussen leerkracht en leerlingen, een prettig klimaat in de klas en heldere regels over hoe je met elkaar omgaat.¹⁷

Waarom samenwerken met ouders?

De meeste pesterijen vinden plaats op school, waardoor scholen een cruciale rol spelen in het tegengaan van pesten. Hoewel scholen verplicht zijn om een sociaal veilige school te creëren, kunnen zij dit niet alleen. Een effectieve aanpak ontstaat juist door samen te werken met ouders, zodat het voorkomen, herkennen en aanpakken van pesten gezamenlijk wordt opgepakt. Door deze samenwerking benutten scholen bovendien de expertise van ouders, wat om verschillende redenen van grote meerwaarde is.

Ten eerste versterkt het betrekken van ouders bij voorlichting en preventieprogramma's de preventieve maatregelen die gericht zijn op het ontwikkelen van empathie, sociale vaardigheden en conflicthantering bij kinderen.¹⁸ Daarnaast verhoogt de samenwerking met ouders de bewustwording van de problematiek bij zowel ouders als leerkrachten. Wanneer school en ouders samen een lijn trekken in wat gewenst gedrag is, zowel thuis als op school, vormen zij een gezamenlijk front tegen pesten. Dit helpt kinderen te begrijpen dat pestgedrag onaanvaardbaar is.¹⁹ Ouders hebben ook een belangrijke rol in het sneller oppikken van signalen van pestgedrag. Hierdoor kunnen zij bijdragen aan een ondersteunende omgeving waarin kinderen zich veilig voelen om problemen te melden.²⁰ Bovendien hebben kinderen baat bij een integrale benadering waarbij thuis en school dezelfde ondersteuning en begeleiding bieden. Dit draagt niet alleen bij aan het herstellen van het zelfvertrouwen van kinderen die gepest worden, maar helpt ook bij het veranderen van het gedrag van kinderen die pesten.²¹ Kortom, een nauwe samenwerking tussen scholen en ouders is essentieel om te werken aan een veilige school en pesten effectief tegen te gaan.

Leeswijzer

Deze handreiking draagt bij aan het realiseren van een veilig schoolklimaat en biedt praktische tips hoe leerkrachten en ander professionals uit het basisonderwijs samen met ouders pesten kunnen voorkomen en indien nodig aanpakken.

Deze handreiking bestaat twee delen.

- Het eerste deel (preventie) biedt informatie hoe scholen samen met ouders pesten kunnen voorkomen. Er zijn adviezen voor preventie op school (2.1) die te gebruiken zijn door bijvoorbeeld de schoolleiding de medezeggenschapsraad, de intern begeleider en de anti-pestcoördinator/coördinator sociale veiligheid. Daarnaast zijn er adviezen om samen met ouders pesten te voorkomen voor de groepsleerkrachten (2.2).
- Het tweede deel (aanpak) is een stappenplan dat groepsleerkrachten kunnen doorlopen als er sprake is van een (beginnende) pestsituatie.

Verder lezen

- 'Zeg nee tegen pesten' van Herberd Prinsen
- 'Alles over pesten' van Mieke van Stigt
- 'Het hele jaar goed voor elkaar' (online beschikbaar) via Stichting School & Veiligheid
- 'Aanspreekpunt voor pesten op school' (online beschikbaar) via Stichting School & Veiligheid
- 'Pesten op school - achtergronden en interventies' van Marjolijn Vermande en Matty van der Meulen
- 'Het zakboek voor anti-pest coördinatoren in po en vo' van Anke Visser
- 'Sociale veiligheid in school' van Cathy van Tuijl en Ingrid Zijlstra
- 'Handboek tegen pesten: tegen de pestcultuur 50 Tips voor scholen, jeugdzorg, overheid en ouders' van Bamber Delver
- 'De kracht van kwetsbaarheid' van Brené Brown
- 'Pesten en treiteren' van Marie-France Hirigoyen
- 'Bij ons gebeurt dat niet – over pesten op school, werk en andere plekken' van Beau Oldenburg
- 'The Bully, the Bullied, and the Bystander' van Barbara Coloroso.

Relevante websites

- schoolveiligheid.nl/thema/alles-over-pesten – Platform van stichting School & Veiligheid met informatie en concrete producten over pesten.
- Nji.nl/pesten – platform voor ouders, jongeren, professionals en beleidsmakers over pesten van het Nederlands Jeugdinstituut
- Stop pesten nu – platform van het kenniscentrum voor pesten en online pesten (cyberpesten) in Nederland
- Pestweb.nl – voor iedereen tussen de 8 en 18 jaar
- Beau-Oldenburg.nl – Persoonlijke website van deskundige over de wetenschap achter pesten

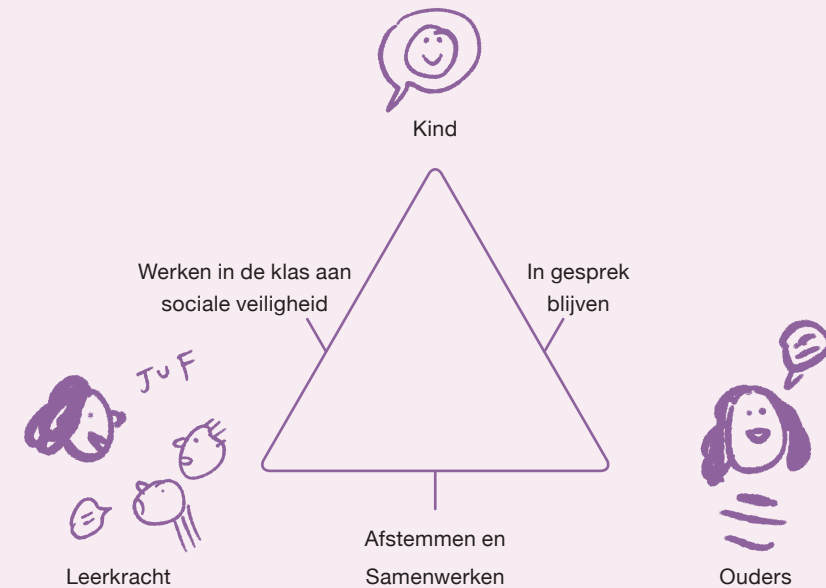

2. Preventie van pesten

“Voorkomen is beter dan genezen.” Pesten heeft grote impact op iedereen: op de kinderen die gepest worden, de kinderen die pesten, hun klasgenoten, leerkrachten en ouders. Daarom is het beter om pesten te voorkomen dan om achteraf te moeten ingrijpen.

School en ouders hebben hetzelfde doel voor ogen: een school die kinderen een veilige, open plek biedt om op te groeien en zich optimaal te kunnen ontwikkelen. Om dat voor elkaar te krijgen is het belangrijk dat leerkrachten en ouders vanuit gelijkwaardigheid samenwerken. Wanneer ouders en school als partners optrekken, ontstaat er een sterke verbinding tussen de leefwereld van het kind thuis en op school. Onderzoek laat zien dat het met alle kinderen beter gaat als hun leefwerelden met elkaar verbonden zijn. Dat bevordert hun sociale gedrag en schoolprestaties.²²

Partnerschap tussen school en ouders dat ouders en school samen optrekken in het creëren van een sociaal veilige school. Ouders en school hebben een gedeelde verantwoordelijkheid: op een gelijkwaardige manier samenwerken aan de ontwikkeling van en het tegengaan van grensoverschrijdend gedrag door kinderen. Het kan voor ouders lastig zijn om een goed beeld te vormen van wat er zich op school afspeelt rond sociaal gedrag. Omgekeerd is het voor school lastig zicht te krijgen op de omgangsvormen thuis en de opvattingen over gedrag. Het vereist inzet van school, leerlingen en ouders om een **pedagogische driehoek** te vormen waarin zij een prettig en veilig schoolklimaat realiseren (zie figuur 1). Deze inzet is nodig op school- en klasniveau en thuis.

Figuur 1 Samenwerken in de pedagogische driehoek kind, ouder en school (op basis van ²³)

School

Op schoolniveau is het belangrijk om ouders te betrekken bij het voorkomen en aanpakken van pesten. Dit maakt deel uit van het grotere doel om een veilige school te creëren voor alle kinderen.

Gezamenlijke visie opstellen

Ontwikkel als school samen met ouders een gedeelde visie op een veilige school en de manier waarop school en ouders daarin gaan samenwerken.²⁴ Formuleer gezamenlijk wat een veilig schoolklimaat is, wat daarbij gewenste omgangsvormen zijn en hoe school en ouders samen deze omgangsvormen kunnen versterken. Een voorbeeld van een schoolbrede manier van werken aan sociale competenties en democratisch burgerschap, samen met ouders, is het programma 'Vreedzaam' van de CED-groep.²⁵ Formuleer binnen de schoolbrede visie de aanpak tegen pesten (zoals wettelijk vereist), en de samenwerking tussen ouders en school bij pestgevallen.

Voorbeeldvragen voor het formuleren van een visie op samenwerken met ouders aan een veilige school in het algemeen en rond pesten in het bijzonder zijn:

- Wat verstaat de school onder een veilige school en waarom wil de school ouders betrekken bij het creëren hiervan? Wat kunnen ouders van de school verwachten? En vice versa?
- Wat verstaat de school onder pesten? Wie zijn erbij betrokken en waarom? In hoeverre probeert de school pesten te voorkomen, te signaleren en aan te pakken? Zijn er verschillen in de onder- en bovenbouw? Hoe past de aanpak van pesten binnen het pedagogisch beleid?

In het formuleren van een schoolbrede visie op samenwerken met ouders aan een veilige school en aan het voorkomen van pesten, is de medezeggenschapsraad een belangrijke partner. Daarnaast is het wenselijk ook andere ouders de gelegenheid te bieden om mee te denken, bijvoorbeeld in themabijeenkomsten of een werkgroep (zie hoofdstuk 4). De geformuleerde visie op een veilige school vormt een stabiele basis en leidraad voor de samenwerking tussen school en ouders en kan gedeeld worden via de website, tijdens rondleidingen en intakegesprekken. Zo kunnen ouders bewust kiezen voor een school die bij hun waarden past.

Kartrekker en/of werkgroep

De verantwoordelijkheid voor (samenwerken met ouders aan) een veilige school ligt bij de directie en het hele team, maar het is handig als er een kartrekker is, bijvoorbeeld de anti-pest-coördinator/coördinator sociale veiligheid. Om de visie op de veilige school levend te houden is een werkgroep aan te raden met vertegenwoordigers vanuit groepen in en rond de school (leerkrachten, anti-pest coördinator/coördinator sociale veiligheid, ouders, leerlingen, stagiaires, conciërge, de directeur of andere functionarissen). Uitleg over hoe je te werk kunt gaan in zo'n werkgroep staat in hoofdstuk 4. De werkgroep houdt het onderwerp 'veilige school' actueel, bewaakt de voortgang en zorgt voor de doorontwikkeling van de visie. De Rijksuniversiteit Groningen en het Nederlands Jeugdinstituut hebben een training en toolkit²⁶ ontwikkeld om scholen te ondersteunen bij het betrekken van ouders bij een fijne school. Stichting School en veiligheid biedt informatie over een veiligheidsplan (<https://www.schoolveiligheid.nl/kennisbank/digitaal-veiligheidsplan/>).

Jaarplan

Maak de gezamenlijke visie concreet in het schooljaarplan en bespreek dit met de werkgroep. Beschrijf wat je als school op welk moment in het jaar wilt doen rond het thema 'veilige school' en 'pesten'. Een gestructureerd overzicht helpt leerkrachten, anti-pestcoördinator en ouders om systematisch samen te werken aan een positief en veilig schoolklimaat. Evalueer elk jaar de resultaten van de aanpak met de werkgroep en bevrage daarbij ook teamleden, ouders en leerlingen. Gebruik dit om de aanpak aan te scherpen voor het volgende schooljaar en om nieuwe punten toe te voegen.

Communicatie

Laat alle betrokkenen in en rond de school weten wat de standpunten van de school zijn ten aanzien van de veilige school en wat er van alle betrokken partijen verwacht wordt.²⁷

- Zorg voor een **structurele informatievoorziening** voor ouders. Neem de visie op de veilige school op in de schoolgids. Informeer ouders over projecten en activiteiten op school via bijvoorbeeld (digitale) nieuwsbrieven. Zorg dat schoolklimaat regelmatig terugkomt in de nieuwsbrieven, en hou ouders op de hoogte van de voortgang dit helpt om een veilige en prettige sfeer op school te creëren. Schriftelijk contact mag geen vervanger zijn van persoonlijk contact. Beide zijn belangrijk voor een goede relatie.
- Heldere **communicatie** vanaf het eerste contactmoment met ouders is essentieel; dit zorgt ervoor dat ouders goed weten wat zij van de school kunnen verwachten en wat er van hen verwacht wordt.
- Maak **afspraken** over hoe je met elkaar omgaat in de klas en op school (zie voorbeeldposters²⁸) en deel deze op school (poster), de site, of in de nieuwsbrief.
- Investeer in **boeken** die leerkrachten en ouders ondersteunen bij het bespreekbaar maken van pestgedrag, zowel thuis als in de klas (zie de leessuggesties uit de inleiding).
- Informeer ouders over de **signalen van pesten**, zodat zij situaties kunnen herkennen die mogelijk wijzen op pestgedrag (zie de signalenkaart²⁹ en wijs ouders op de kennisbank over pesten van Ouders en Onderwijs³⁰).
- Organiseer een **jaaronderzoek** met leerkrachten, leerlingen en ouders rond de visie op de veilige school, met een gezamenlijke aftrap en een vervolg in de klassen; een ouderavond rond verwachtingen van ouders en leerkrachten; presentaties van leerlingen aan ouders over hoe zij werken aan een veilig schoolklimaat;
- Faciliteer een **training voor ouders** over bijvoorbeeld opvoedstijl gekoppeld aan sociaal gedrag.³¹
- Bespreek jaarlijks met het **team** de visie op de veilige school, reflecteer op de stappen die zijn gezet en kijk vooruit wat nodig is om te blijven werken aan een veilig schoolklimaat.

Klas

Op het niveau van de klas is de leerkracht aan zet. Enerzijds door te zorgen voor een goed contact met de ouders van elk kind afzonderlijk, anderzijds door ouders onderdeel te maken van het veilige klimaat in de klas.

Ouders en een veilige klas

Het klaslokaal vormt de dagelijkse omgeving waarin kinderen met elkaar en met de leerkracht omgaan. Goed contact tussen de groepsleerkracht en leerlingen vormt de basis van een sociaal veilig klimaat in de klas. Ouders onderdeel maken van dit klassenklimaat is daarop een waardevolle toevoeging. Dat begint bij het informeren van ouders over hoe je werkt aan een goede sfeer in de klas. Dat kan een thema zijn om te bespreken op een ouderbijeenkomst. Nodig ouders uit om zorgen over hun kind vroegtijdig met jou als leerkracht te bespreken. Vraag ouders expliciet langs te komen als zij zorgen hebben over pesten (niet alleen van hun eigen kind, maar ook over andere kinderen). Aanvullend kan hierover ook informatie gedeeld worden in de klassen-app of nieuwsbrief.

Ook het creëren van een gemeenschap onder ouders draagt bij aan een veilig klimaat in de klas. Een hechte oudergroep leidt vaak tot meer betrokkenheid van ouders bij de andere kinderen in de klas.³² Tijdens ouderbijeenkomsten kunnen sociale processen tussen ouders gestimuleerd worden en kunnen activiteiten aangeboden worden waarin ouders ervaringen uitwisselen over opvoedkundige vragen en andere uitdagingen. Positieve relaties tussen ouders dragen bovendien bij aan positieve relaties tussen kinderen. Als ouders elkaar kennen, kunnen zij elkaar ook makkelijker vinden als sprake is van pestgedrag en kunnen zij hun reactie makkelijker op elkaar afstemmen. Zie ook tip vijf 'Houd goed contact met ouders/verzorgers' en de concrete uitwerking daarvan in *Het hele jaar goed voor elkaar*, van Stichting school & veiligheid.³³

Vertrouwen tussen leerkracht en ouder

Het vraagt om vertrouwen om een kwetsbaar onderwerp zoals een kind dat zich onveilig voelt in de klas, of gepest wordt te kunnen bespreken. Tijdens het schooljaar zullen ouders en leerkrachten sneller aan de bel trekken om gevoelige zaken met elkaar te bespreken als er een sterke onderlinge relatie is opgebouwd.³⁴ Dat vertrouwen moet er al zijn voor zich een incident voordoet. Het is daarom van belang dat leerkrachten vanaf het moment dat een kind in hun klas komt, investeren in een **vertrouwensband** met zowel het kind als met de ouder(s). Aandachtspunt daarbij is om regelmatig contact te hebben met de ouders van elke leerling, en niet alleen met ouders die makkelijk naar voren stappen. In dit contact is er een positieve toon en is er aandacht voor zaken die goed gaan. Dit ook om het risico te vermijden dat ouders alleen iets horen van school als er zorgen zijn. Wederkerigheid in de samenwerking met ouders vereist ook dat niet alleen ouders de school leren kennen, maar leerkrachten ook de thuisomgeving van kinderen (bijvoorbeeld de gezinssamenstelling, de woonomgeving, de thuistaal). Zo kan de

leerkracht beter aansluiten bij zowel leerlingen als ouders en is er ook meer zicht op mogelijke beschermende en risicofactoren in het gezin.³⁵

Informeel contact vormt een belangrijke bron voor het opbouwen van een relatie. Dat kan contact zijn rond halen en brengen van het kind, of bij de inloop van een ouderbijeenkomst. Als leerkracht en ouder elkaar spreken zonder directe aanleiding, leidt dat tot andere gesprekken en een andere betrokkenheid bij elkaar dan in een formele context. Juist de afwezigheid van een directe aanleiding om elkaar te spreken geeft ruimte om vrij uit te wisselen op basis van interesse en betrokkenheid.³⁶ Zie ook tip vijf 'Houd goed contact met ouders/verzorgers' en de concrete uitwerking daarvan in *Het hele jaar goed voor elkaar* van Stichting school & veiligheid.³³

Ook **formele contactmomenten** dragen bij aan de relatieopbouw. De beginweken van het schooljaar zijn belangrijk om een basis te leggen voor een fijne sfeer in de klas, de zogenaamde gouden weken. Goed contact met ouders is ook belangrijk in deze weken, bijvoorbeeld door individuele start- of kennismakingsgesprekken aan het begin van elk schooljaar.³⁷ In deze gesprekken maken leerkrachten kennis met de ouders van elke leerling in de klas en dat draagt bij aan een goede basis van wederzijds vertrouwen. Dat kan op school, maar sommige scholen kiezen ervoor deze gesprekken bij ouders thuis te voeren. De gesprekken vormen een brug tussen het afgelopen schooljaar naar het nieuwe schooljaar. Bij voorkeur zijn de leerlingen aanwezig en hebben zij ook een actieve rol in het gesprek. Vragen aan de leerling zijn bijvoorbeeld hoe ben je gestart in de klas (wie zijn je vriendjes, gaat het goed met leren), waar wil je dit schooljaar aan werken en hoe kunnen jouw ouders en ik jou daarbij ondersteunen? Denk als team goed na over wat het doel is van de startgesprekken en hoe je deze wilt inrichten en bereid ze voor, ook door je vooraf te verdiepen in de leerling. In bijlage 1 is een voorbeeld van een gespreksleidraad voor deze startgesprekken opgenomen (zie ook het artikel van CPS over het voeren van een succesvol startgesprek).³⁸ Startgesprekken krijgen een vervolg in een aantal voortgangsgesprekken per jaar, waarbij de leerling ook een actieve rol heeft en zowel de cognitieve als de sociale ontwikkeling van de leerling aan de orde komt.

Startgesprekken zijn bedoeld om een relatie op te bouwen met ouders en niet gericht op een specifiek thema (als pesten). Niettemin kun je in het startgesprek aangeven dat de school een veilige school wil zijn en dat je als leerkracht altijd open staat voor zorgen en twijfels van ouders over het welbevinden van hun kind.

Thuis

Ouders zijn de belangrijkste gesprekspartner van kinderen. Om vanuit school en thuis samen op te trekken, is het goed om ouders handvatten te bieden voor gesprekken die gaan over hoe het kind op school in zijn of haar vel zit. Breng ouders ook op de hoogte als er in de les thema's rond een veilig schoolklimaat en pesten zijn aangeboden. Draag vanuit die thema's onderwerpen aan die ouders thuis met hun kind kunnen bespreken.

Handvatten die je aan alle ouders kunt geven

- *Voer keukentafelgesprekken over school*

Moedig ouders aan om regelmatig tijd vrij te maken om met hun kind te praten over hoe de dag is verlopen (keukentafelgesprek). Raad ouders aan een paar vragen per dag aan hun kind te stellen en niet te oordelen over wat zij vertellen. Adviseer:³⁹

- 1) Stel open vragen en accepteer niet zomaar antwoorden zoals "goed" of "oké".
- 2) Stel vragen die gaan over wat je kind zou willen vertellen. Dus geen vragen die over jou gaan of over wat jij wilt horen.

Bijvoorbeeld: *Wat is het raarste wat je vandaag hebt meegemaakt?*

- 3) Stel vragen die prikkelen, die een beetje raar zijn, die je kind laten fronzen.

Bijvoorbeeld: *Fluister eens in mijn oor wat er vandaag op school gebeurd is wat je eigenlijk niet wilde vertellen.*

- 4) Stel vragen waar een keuze in zit, waar ze over na moeten denken.

Bijvoorbeeld: *Als je drie dingen aan school mag veranderen wat zou je dan veranderen?*

- 5) Wissel vragen af, of combineer vragen zodat je elke dag een paar andere of nieuwe vragen hebt.

- *Praat over de hele klas*

Stimuleer ouders om niet alleen naar de ervaringen van hun eigen kind te vragen, maar ook naar de algemene situatie in de klas. Dit helpt om een breder beeld te krijgen van de sociale dynamiek waar hun kind deel van uitmaakt. De onderlinge relaties in de klas kunnen een onderwerp zijn om bewustzijn en dialoog over pesten te bevorderen. Ouders kunnen bijvoorbeeld vragen:

- 1) Hoe is de sfeer in de klas/ is het gezellig?
- 2) Wat vind je het leukste aan je klasgenoten?
- 3) Zijn er kinderen in de klas die zich soms alleen lijken te voelen? Wat vind je daarvan en wat doe je daarmee?

- *Help het kind naar zelfstandigheid*

Stimuleer ouders om hun kind te begeleiden naar zelfstandigheid. Dat doen zij niet door alles voor het kind op te lossen, maar het kind in kleine stapjes te leren:

- opkomen voor zichzelf en anderen
- om hulp vragen en hulp aanvaarden
- conflicten zelf op te lossen door te praten
- zelfstandig dingen te doen en te kiezen
- dat ruzie maken op zijn tijd kan en mag

“Ik heb tegen de directeur gezegd: er moet meer samenwerking komen tussen ouders en leerkrachten. Bijvoorbeeld rond pesten. Dat probleem moet je niet alleen via MR of directie doen. Je kunt ook samen met ouders, leerkrachten, directie van de school een commissie vormen. Hoe gaan we met pesten om? Imago van de school? Bijvoorbeeld met pesten, kunnen we daar een nieuw protocol voor maken samen met ouders, leerkrachten noem maar op?”

3. Samen met ouders tegen pesten

Ondanks een sterke preventieve aanpak op scholen blijft pesten een veelvoorkomend probleem dat impact heeft op het welzijn en de ontwikkeling van kinderen. Uit onderzoek blijkt dat zelfs op scholen met een goed uitgewerkt veiligheidsbeleid pestincidenten blijven voorkomen. Van de basisschoolleerlingen wordt 17% wel eens gepest.⁴⁰ Dat zijn gemiddeld 4 kinderen per klas. Die aantallen onderstrepen het belang van een systematische aanpak; preventief maar ook curatief. Dit hoofdstuk richt zich op de noodzakelijke stappen die scholen en leerkrachten kunnen inzetten om pestgedrag samen met ouders te signaleren en aan te pakken.

Om pesten effectief aan te pakken samen met ouders en leerlingen zijn de volgende stappen: signaleren, plannen van acties, uitvoeren van acties en evalueren werkzaam.⁴¹

Pesten vindt vaak buiten het zicht van volwassenen plaats, omdat kinderen weten dat dit gedrag wordt afgekeurd. Het is daarom goed mogelijk dat leerkrachten of ouders het pesten in eerste instantie niet opmerken. Kinderen vertellen hun ouders vaker over pest-situaties (67%) dan hun leerkracht (53%).⁴² Ouders zijn meestal de belangrijkste mensen in het leven van hun kind en zij kennen hun kind vaak het beste en het langste.⁴³ De ouders kennen het kind in de thuisomgeving en weten hoe het kind zich voelt en welke emoties er spelen. Vaak zijn ouders dan ook de eersten die signalen van pesten zien. Als ouders een goede band hebben met de leerkracht kunnen zij hun zorgen delen met de leerkracht. De leerkracht weet meer over de groepsprocessen die spelen in de klas en kan ook als eerste signalen herkennen van pesten. Als de leerkracht een goede band heeft met de ouders, is het makkelijker om zorgen met elkaar te bespreken.

Het is belangrijk om peestsituaties samen te bespreken. Wat de situatie ook is, neem als leerkracht de zorgen van de leerling en/of ouders altijd serieus. Het is soms moeilijk om te bepalen of kinderen 'echt' gepest worden (zie inleiding). Het gaat er echter niet om de 'waarheid' te achterhalen, maar om samen met de leerling en ouders te werken aan een positieve sociale plek in de klas voor ieder kind.

"Twee weken geleden kreeg ik een mailtje van een ouder
"Er is wat plagerij, wil je het even in de gaten houden? En dan ga ik eigenlijk meteen even vragen aan het kind van wat is er, wat speelt er?"

"Het signaleren werkt al heel goed en het kleiner houden maar inderdaad ook misschien leren dat je eerder ouders erbij kunt betrekken. Dat dat niet iets is waardoor je groter maakt, maar dat je het juist doet om het niet te groot te laten worden."

Signaleren

- Wees je bewust dat er veel verschillende signalen zijn die op pesten kunnen wijzen (zie signalenkaart⁴⁴).
- Neem een signaal van ouders of leerlingen altijd serieus als zij de stap zetten om met hun zorgen naar school te komen.
- Bedenk dat de ouders die het pesten signaleren en naar school komen, mogelijk zelf al verschillende pogingen hebben ondernomen om het pesten te stoppen en dat dit zonder succes is geweest.
- Als jij als leerkracht als eerste het pesten signaleert, overleg dan met de leerling of een oudergesprek wenselijk is.
- Nodig ouders uit voor een gezamenlijk gesprek, bij voorkeur met de leerling als die dat wil.

Bespreken

- Start het gesprek met het gezamenlijk verkennen van de peestsituatie:
 - Wat is er gebeurd en wat is er al geprobeerd? Het is belangrijk om goed naar elkaar te luisteren en door te vragen. Om respect en erkenning te krijgen, delen ouders en leerkrachten concrete voorbeelden van peestsituatie(s).
 - Wat deed deze situatie met het kind en wat deed dit met de ouder en/of leerkracht? Het erkennen van de emoties en zorgen van ouders over het gepest worden van hun kind versterkt de samenwerking met de leerkracht.
 - Hoe handelde het kind, de ouder of de leerkracht vervolgens? Welke gedachten lagen hieraan ten grondslag en hoe heeft dit de situatie beïnvloedt?
- Wees je bewust dat zowel bij ouders als bij jezelf persoonlijke factoren een rol kunnen spelen die het handelen rond pesten beïnvloeden. Als een kind gepest wordt, kan dat voor de ouder en/of voor jou voelen als falen. Ook kunnen ouders en/of jijzelf persoonlijke ervaringen hebben met pesten. Een gesprek over pesten kan dus emoties oproepen zowel bij ouders als bij leerkrachten. Gesprekstechnieken kunnen helpen om tot een gezamenlijk beeld te komen, verschillen te overbruggen en elkaar serieus te nemen.
- Als jullie samen besluiten tot het nemen van acties, bespreek dan ook dat het nodig is om regelmatig contact te houden en follow-up gesprekken te voeren met ouders en leerling. Het is belangrijk voor ouders om inzicht en het gevoel van controle te krijgen.

Stap 2 Plannen van acties

Pesten is geen op zichzelf staand incident tussen een kind dat pest en een kind dat gepest wordt. Het is een groepsproces dat voortkomt uit de sociale dynamiek binnen een klas of groep.⁴⁵ Bij het aanpakken van pesten is het daarom belangrijk de hele klas of groep te betrekken, ook de omstanders. In sommige gevallen kan het goed zijn ook alle ouders bij dit proces te betrekken. Alle ouders kunnen uiteindelijk bijdragen aan de oplossing van het pesten.

Samen met ouders van het kind dat gepest wordt

- Maak bijvoorbeeld gebruik van de steungroepmethode (onderdeel van KiVa). Deze methode komt voort uit de **No Blame methode**⁴⁶ en helpt leerkracht en ouders om kinderen die gepest worden te ondersteunen.
- Praat samen over wat het kind dat gepest wordt nodig heeft. Het is helpend als je hierin op één lijn zit met ouders.
- Realiseer je dat bij kinderen die gepest worden het advies 'negeer het pesten' niet helpt, zij voelen zich hierdoor juist machteloos en onzeker.
- Stem de acties vanuit school en vanuit de ouders op elkaar af. Ouders en leerkrachten gebruiken vaak verschillende strategieën: ouders kiezen pragmatische of oplossingsgerichte acties, terwijl leerkrachten meer focussen op inzicht en emoties.
- Bespreek wat er op school gaat gebeuren en wat thuis. Heel concreet: wat wordt de boodschap naar het kind? Blijf daarin reëel en schep geen onrealistische verwachtingen.
- Stem acties altijd af met de leerling. Voor een gepest kind zijn de acties vaak heel spannend. Zet geen stappen waar de leerling niet mee akkoord gaat. De leerling moet jou vertrouwen. Als dat vertrouwen wordt geschaad, zal een kind waarschijnlijk niets meer met je delen.
- Blijf in contact (formeel of informeel) met ouders. Zorg voor korte lijntjes op een manier die voor beide partijen goed werkt. Bijvoorbeeld app, mail, mondeling voor of na schooltijd. Geef aan wat je verwachtingen zijn en zorg dat je ook de verwachtingen van de ouder helder hebt.
- Maak duidelijke afspraken over wie wat doet en hoe de voortgang wordt bijgehouden. Bespreek met elkaar wat je wilt bereiken, zodat er een duidelijk evaluatiepunt is. Leerkrachten hebben de leiding in het stoppen van het pesten.
- Plan een voortgangs-/evaluatiemoment.

Samen met ouders van het kind dat pest

- Maak bijvoorbeeld gebruik van de **Herstelaanpak** (onderdeel van KiVa) waarin er samen met de kinderen die pesten en hun ouders een plan van aanpak wordt gemaakt om de (pest)situatie op te lossen.⁴⁷
- Ga in gesprek met de ouders van het kind dat pest. Je kunt er ook voor kiezen om een gesprek met beide ouderparen aan te gaan.
- Noem in het gesprek de leerlingen die waarschijnlijk pest niet 'pester'. Spreek over het 'pestgedrag' en vermijd labeling.
- Bespreek met de ouders de groepsdynamiek en de regels die gelden voor een sociaal veilig klimaat. Hiermee blijf je weg bij het 'jouw kind doet iets naars'. Vertel welke positie hun kind aanneemt in de groep en waarom. Leg uit welke gevolgen dat heeft voor hun kind en de andere kinderen in de groep.
- Realiseer je dat het voor ouders lastig kan zijn om te horen dat hun kind pestgedrag laat zien. Vaak hebben ouders even de tijd nodig om dit te erkennen. Dit is begrijpelijk, omdat het voor ouders moeilijk kan zijn om zich voor te stellen dat hun kind, dat zij met zorg opvoeden, zich op die manier gedraagt. Sommige ouders zullen de situatie anders beoordelen en mogelijk ontkennen. Het is belangrijk om hen de ruimte te geven, omdat actieve betrokkenheid pas effectief is wanneer ouders achter de aanpak staan.
- Om tot een goed gesprek gekomen is het belangrijk om stil te staan bij hoe dit voor ouders is om te horen. Stel bijvoorbeeld de vraag: Hoe is dit voor u om te horen? Geef erkenning voor het feit dat dit lastig kan zijn. "Ik begrijp dat dit moeilijk kan zijn om te horen." Zorg dat je niet in een welles-nietes discussie terecht komt. Maar benoem het gezamenlijke doel en gebruik wij-taal: ons doel is om ervoor te zorgen dat iedereen zich prettig voelt, ook uw kind.
- Accepteer het als ouders tijd nodig hebben om informatie te verwerken. Bied aan om op een later moment verder te praten.
- Betrek ouders die positief reageren bij het oplossen van de situatie.

Samen met ouders van omstanders

- Maak bijvoorbeeld gebruik van de **Ringaanpak** om samen met ouders te werken aan een positief groepsklimaat.⁴⁸ Scholen zijn vrij om gebruik te maken van de Ringaanpak. Wel wordt scholen sterk aangeraden om de intensieve training te volgen of een externe begeleider te betrekken.
- Betrek de ouders van omstanders pas actief bij de oplossing van een peestsituatie als die niet kan worden opgelost door alleen samen te werken met de ouders van de kinderen die pesten en het gepeste kind, of wanneer het pesten ook het leerproces van klasgenoten beïnvloedt.
- Wees je bewust dat omstanders in de klas een cruciale rol spelen in het tegengaan van pesten, omdat zij ervoor kunnen kiezen om de rol van verdediger op zich te nemen. Vraag ouders van omstanders een positieve bijdrage te leveren door hun kinderen te ondersteunen een verdedigende rol naar het gepeste kind aan te nemen. Vraag ouders ook om het kind dat pest niet buiten te sluiten of zwart te maken. Het doel is een fijne klas te creëren in plaats van nieuwe slachtoffers.

Samen met andere professionals

- Betrek indien nodig andere professionals, zoals een schoolmaatschappelijk werker, een gedragspecialist, een kindercoach, een onderwijsadviseur.

"Betrek het kind er ook in, want weet je, het kind moet ook tools krijgen van hoe ga je daar dan mee om, wat doe je in zo'n situatie, waar kan je terecht? Het kind moet zich gehoord voelen."

Stap 3 Uitvoeren van acties

Als je met de leerling(en) en de ouders overeenstemming hebt over de aanpak, dan is het tijd voor het uitvoeren van de afgesproken acties (stap 2) om de peestsituatie op te lossen. Gezamenlijke acties leiden tot een veiliger en meer ondersteunende omgeving voor kinderen, wat essentieel is voor hun welzijn en ontwikkeling.

Starten met acties

- Zorg dat in alle gevallen de leerling die gepest wordt het eens is met de acties.
- Probeer uit of het aanpassen van situaties op school tot meer sociale veiligheid voor de gepeste leerling leidt. Bijvoorbeeld een andere plek in de klas, of een extra oogje in het zeil bij wisselmomenten, pauzes, toiletten, gangen en schoolplein.

Tussentijdse checks

- Laat de leerling zelf aangeven hoe deze de voortgang wil bespreken. Bijvoorbeeld door het aan de ouder of leerkracht te vertellen, of door het op te schrijven.
- Houd ouders van het kind dat gepest wordt op de hoogte van de voortgang. Bijvoorbeeld via een schriftje, Whatsapp, of tijdens een gesprekje bij de schooldeur. Zelfs alleen een duimpje omhoog bij het begin of eind van de schooldag werkt vaak al positief.
- Houd ook informeel contact met de leerling die gepest wordt.

Groepsgesprek ouders

- Als de peestsituatie niet kan worden opgelost door alleen samen te werken met de ouders van de kinderen die pesten en het gepeste kind, of wanneer het pesten ook het leerproces van klasgenoten beïnvloedt kun je een ouderavond organiseren om de peestsituatie met alle betrokken ouders te bespreken. Pesten is een probleem van de klas, dus ook van de ouders. Vraag daar eventueel begeleiding bij van een deskundige, zoals een schoolpsycholoog, counselor of getrainde leerkracht (bijvoorbeeld de anti-pestcoördinator/coördinator sociale veiligheid) of een onderwijsadviseur.

“Ook als ik er niet om vroeg zei de leerkracht ‘joh we hebben een goeie dag gehad vandaag, we hebben een spel gedaan en Samira en Lotte gingen samenwerken en dat ging goed’. Toen dacht ik: ‘oh wat fijn dat je dat even tegen mij zegt, gewoon even die kleine dingetjes benoemen’.”

Stap 4 Evaluatie

Na het uitvoeren van de plannen, evalueren de ouders van het kind dat gepest wordt, leerkracht en leerling samen of hun acties het beoogde resultaat hebben bereikt. Vervolgens kan indien nodig de cyclus van signaleren, plannen en actie ondernemen opnieuw doorlopen worden. Evaluatie is essentieel voor groei, ontwikkeling en verbetering. Als je niet evalueert, krijg je onvoldoende inzicht, geen voortgangsinformatie en een herhaling van fouten. Als je wel evalueert, leer je samen en kun je soortgelijke problemen een volgende keer sneller aanpakken.

Evalueren

- Bepaal vooraf of je de aanpak apart of samen met alle betrokkenen wil evalueren. Evalueren kan apart met de leerling, een groepje leerlingen of de hele klas; met ouders, een groepje ouders of alle ouders en de betrokken partijen binnen de school.
- Bespreek de aanpak. Wat heeft de aanpak van pesten tot nu toe opgeleverd? Wat vinden we van deze aanpak? Wat willen wij nog bereiken en is dat haalbaar met deze aanpak? Wat maakt dat je de huidige aanpak niet effectief vond? Wat miste er in deze aanpak? Wat voor gevolg had dit op het kind, de ouder en de leerkracht? Wat voor aanpak is dan beter?
- Onderzoek of de aannames, veronderstellingen en zienswijzen van iedereen juist zijn, of dat je dingen ook anders kunt bekijken. Probeer daarbij vanuit elkaars perspectief te kijken om elkaar goed te blijven begrijpen.
- Bespreek de samenwerking: wat werkt goed in de samenwerking, wat willen de betrokkenen anders?
- Benoem de open gesprekscultuur: 'Alles is bespreekbaar, we bepalen met elkaar hoe we met elkaar om willen gaan'. In een evaluatie staat een lerende houding centraal: iedereen is altijd lerend.
- Geef iedereen spreektijd.

Vervolg afspreken

- Bepaal samen of de aanpak van de peestsituatie afdoende was of dat er nieuwe plannen gemaakt moeten worden.
- Start bij stap 1 als er een vervolg nodig is.
- Spreek een moment af van nazorg als er geen vervolg nodig is. Dat is handig om te kijken of ook op de langere termijn de aanpak succesvol is of dat er wellicht nieuwe plannen gemaakt moeten worden.

“Nou dat de leerkracht luisterde. Dat ze het ook serieus nam en dat ze het ook op die manier heeft opgepakt wetende dat ik ook het vertrouwen van mijn kind niet wilde schaden, maar dat ik de situatie wel zorgelijk vond hoe hij het vertelde.”

“Het is heel goed opgenomen. Dat er gesprekken worden gevoerd met de kinderen, met die jongens en hun ouders. Dus dat het ook inderdaad, dat er gewicht aan wordt gehangen en juf had heel slim even een momentje gepakt, 1 op 1 met (naam dochter) om het er over te hebben. Hoe heb jij dat ervaren eigenlijk. Tuurlijk weet je wel, niet leuk, maar het uitwijden daarin, even 1 op 1 aandacht aan te besteden heeft (naam dochter) het achter zich kunnen laten. Als we alleen hadden gezegd tegen de jongens van: niet meer doen en we haar eigenlijk buiten beschouwing hadden, had ze misschien het gevoel nog steeds gehouden dat ze een underdog was, of dat ze weer een target zou worden.”

“Maar ik denk dat het wel gewoon echt gewerkt heeft. Daar zijn we wel tevreden over: het vele contact, er bovenop zitten, iedereen erbij betrekken dus ouders van de pesters, ouders van de gepeste, van het slachtoffer dan, binnen school was het bekend. Ja, dus dat werd gewoon breed gedragen dus ik denk dat dat wel echt geholpen heeft.”

4. Samen met ouders voor een fijne school

Er is geen recept voor de samenwerking tussen ouders en school. Dé aanpak voor een veilige school die passend is voor alle ouders en in alle situaties hebben we niet.

Wat we wél hebben zijn de ingrediënten die leiden tot samenwerking op maat. Door in de allereerste plaats samen met leerkrachten, directie, ouders én leerlingen te (1) luisteren naar elkaar en te ontdekken hoe een ieder de onderlinge samenwerking ervaart. Door vervolgens met elkaar na te (2) denken over wat we daarvan kunnen leren. Wat speelt er hier op school? Wat vinden ouders, leerkrachten en leerlingen belangrijk? Sommige scholen hebben de verhalen bijvoorbeeld gebruikt als input voor een ouderavond of een teammiddag. Om vervolgens concreet en doelgericht aan de slag te gaan en iets te (3) doen.⁴⁹ Leerkrachten en ouders bedenken samen de verbeteringen die passen bij de geconstateerde aandachtspunten.

Een goede manier om doorlopend met ouders samen te werken aan een veilige schoolcultuur is door het instellen van een werkgroep. In de werkgroep zijn in ieder geval ouders vertegenwoordigd, leerkrachten en de anti-pest coördinator/coördinator sociale veiligheid. Ook andere betrokkenen kunnen aansluiten (directeur, vertrouwenspersoon, conciërge, intern begeleider, etc.). De coördinator van de werkgroep is idealiter de anti-pest coördinator/ coördinator sociale veiligheid, maar kan ook een externe deskundige zijn vanuit bijvoorbeeld de onderwijsbegeleidingsdienst. De werkgroep bespreekt de visie van de school op een veilig schoolklimaat en de manier waarop iedereen daar verantwoordelijkheid voor draagt (zie preventie). Een voordeel van een werkgroep is dat het onderwerp ‘veilige school’ regelmatig op de agenda staat en de werkgroepleden elkaar scherp kunnen houden en taken kunnen verdelen.

Luisteren, Denken & Doen zijn stappen in het verbeteren van de samenwerking tussen ouders, leerkrachten én de leerlingen. Stappen die herhaald moeten blijven worden, omdat goed samenwerken een doorgaand proces is. En goede samenwerking met elke leerkracht en elke ouder, hoe verschillend ook, biedt alle kinderen een veilige schoolomgeving en kansen voor een succesvolle schoolcarrière.

Ervaringen met deze werkwijze

Op drie scholen in Nederland is een werkgroep ingericht die met behulp van 'luisteren – denken – doen' hebben gewerkt aan een gezamenlijk (leerlingen, ouders en leerkrachten) sociaal veiligheidsbeleid voor de school. De deelnemende scholen hadden het samenwerken met ouders hoog in het vaandel staan, maar merkten ook dat die samenwerking onder druk komt te staan als er sprake is van een peestsituatie. Hier volgt een beschrijving van onze ervaringen met aanbevelingen voor de praktijk. In bijlage 2 staat een beschrijving van de bijeenkomsten van de werkgroep gedurende het hele schooljaar.

Werkgroep vormen

Het vormen van een werkgroep is de eerste stap. Ga op zoek naar teamleden, maar ook ouders en leerlingen die in de werkgroep deel willen nemen. Het is mooi als er een diverse werkgroep ontstaat met ouders, teamleden en leerlingen die in verschillende mate te maken hebben gehad met pesten. De verschillende perspectieven (leerkrachten, ouders en leerlingen), met ieder hun eigen expertise, vullen elkaar aan binnen de werkgroep. Voor de verbinding tussen de school en een werkgroep is het verstandig om sleutelfiguren (bijvoorbeeld een directeur, een anti-pestcoördinator/coördinator sociale veiligheid, een ouder van de MR/OR) op te nemen in de werkgroep. Vraag of een deelnemer zich voor een jaar wil aansluiten bij de werkgroep, de belasting is ongeveer maandelijks een bijeenkomst. Stel binnen de werkgroep een voorzitter aan, bijvoorbeeld de anti-pestcoördinator/ coördinator sociale veiligheid.

Communicatie en samenwerking

De deelnemers benadrukten het belang van open communicatie en betrokkenheid gedurende het hele traject om effectief samen te werken en problemen aan te pakken. De deelnemers waardeerden de gelijkwaardige en waardevolle samenwerking binnen de werkgroep, waarbij de inbreng van ouders als toegevoegde waarde werd gezien om processen rond sociale veiligheid op school aan te passen. Bovendien werd het betrekken van ouders van de oudercommissie en leerlingen van de leerlingenraad gezien als een waardevolle toevoeging aan de werkgroep.

Opbrengsten werkgroep

De resultaten uit de werkgroep zijn gedurende het jaar verwerkt in infographics en rapportages. De deelnemers vinden dat de producten van de werkgroep bijdragen aan het vormgeven van gesprekken over pesten en ouderbetrokkenheid op school.

Randvoorwaarden werkwijze volgens onze deelnemers

- Het is belangrijk om ervoor te zorgen dat **alle belangrijke partijen vertegenwoordigd** zijn in de werkgroep, zoals ouders en leerlingen, om diverse perspectieven te waarborgen en een breed draagvlak te creëren.
- Het benadrukken van het belang van **samenwerking** tussen leerkrachten en ouders als essentieel onderdeel van het sociale veiligheidsbeleid.
- Het **actief betrekken** van ouders bij het proces en het **serieus nemen** van hun feedback kan bijdragen aan effectievere anti-pestmaatregelen.
- Het creëren van voldoende **draagvlak voor samenwerking** onder alle betrokken partijen is cruciaal om de betrokkenheid te vergroten en het succes van de werkgroep te waarborgen.
- **Duidelijke communicatiekanalen** en openheid tussen leerkrachten, ouders en leerlingen zijn essentieel voor een succesvolle samenwerking.
- Heldere communicatie en afstemming over **doelstellingen** en **aanpak** van het project zijn essentieel om verwachtingen te managen en betrokkenheid te vergroten.
- Het stellen van **duidelijke doelen** en een **heldere takenverdeling** binnen teams helpt om de focus te behouden en de efficiëntie te verhogen.
- Het maken van **langere termijn afspraken** en het **regelmatig evalueren** van de werkgroep zijn cruciaal om de voortgang te monitoren en de effectiviteit te waarborgen.
- Het **evenwichtig verdelen van taken en verantwoordelijkheden** verdient aandacht om tijdgebrek en overbelasting te voorkomen en de betrokkenheid van alle deelnemers te waarborgen.
- Een kritische benadering van **implementatie en borging** op lange termijn is noodzakelijk om ervoor te zorgen dat de resultaten van de werkgroep duurzaam zijn.
- Het **afwisselen van online en fysieke** bijeenkomsten kan helpen om zowel efficiëntie als creativiteit te bevorderen. Een deelnemer gaf aan "Als je inderdaad weer gaat kiezen, vanwege afstand, voor online bijeenkomsten, wat echt wel voordelen heeft, probeer dat dan af te wisselen met fysiek op bijeenkomsten."
- Het **regelmatig evalueren** van uitkomsten is essentieel om de impact van de werkgroep te meten, verbeteringen aan te brengen en te leren van de ervaringen.
- Het **stimuleren van eigen initiatief** bij deelnemers vergroot de betrokkenheid en draagt bij aan een constructieve samenwerking.
- Het bieden van **flexibiliteit in planning** en **realistische doelen** stellen kan de motivatie en betrokkenheid van deelnemers vergroten.
- De **beschikbaarheid** van voldoende personeel en de mogelijkheid om **vervanging** te regelen werden genoemd als cruciale randvoorwaarden voor het succesvol uitvoeren van een dergelijke werkgroep in het onderwijs

Bijlagen

Bijlage 1: Gespreksleidraad startgesprek⁵⁰

Inleiding

Welkom en waarom dit gesprek: kennismaken en afspreken hoe we samen gaan werken om de leerling te ondersteunen en contact houden.

Zijn er speciale onderwerpen we het over moeten hebben?

Leerling	Ouder
<p>Kern</p> <p><i>Wat ben jij voor kind?</i></p> <p>Wat vind jij leuk om te doen? Waar ben je trots op, waar ben je goed in (op school en in vrije tijd)?</p> <p><i>Hoe ben je gestart in de klas?</i></p> <p>Hoe gaat het met je in de klas (wie zijn je vriendjes, kan je het met iedereen goed vinden, gaat het goed met leren, etc.)? Hoe ging het vorig schooljaar? Wat heb je nodig om er een goed schooljaar van te maken?</p>	<p>Hoe vindt u dat? (Hoe) steunt u dat? Waar bent u trots op?</p> <p>Gaat het goed met uw kind in deze klas/ hier op school? Wat merkt u daar thuis van? Is er iets nodig?</p>

Leerling	Ouder
<p><i>Waarom ga je werken dit jaar?</i> Waar wil je nog beter in worden of waaraan wil je dit jaar extra aan gaan werken? Hoe kunnen we (ik/je ouders) jou daarbij helpen?</p> <p><i>Bijzonderheden dit schooljaar</i> Toelichting eventuele excursies, reisjes en andere bijzondere activiteiten. Heb je daar zin in?</p> <p><i>Hoe gaan we samenwerken</i> Wat verwacht je van mij als leraar? Zijn er dingen die ik moet weten om jou goed te kunnen begeleiden?</p>	<p>Wat vindt u van deze plannen? Welke hulp kunt u daarbij bieden? Zijn er zorgen bij u thuis die het leren van uw kind dit jaar in de weg kunnen zitten?</p> <p>Zijn er belemmeringen voor uw kind om deel te kunnen nemen aan deze activiteiten? Bijv. gezondheid, moeilijk op reis kunnen, eng vinden, sociaal, financieel?</p> <p>Wat verwacht u van mij als leerkracht? Zijn er dingen die ik van u moet weten of die u van mij moet weten?</p>
<p>Afronding Samenvatten gesprek en afspraken die gemaakt zijn. Zijn er nog andere punten? Hoe houden we contact?</p>	

Bijlage 2: Bijeenkomsten werkgroep Samen tegen Pesten

Bijeenkomst 1

september

In de startbijeenkomst staat kennismaken en opstarten d.m.v. van invullen startfoto centraal. Om te kunnen verbeteren zal je eerst een goed beeld moeten hebben van de bestaande situatie.

Bij het kennismaken kan je je richten op: wie ben je en wat is je motief voor deelname aan deze werkgroep?

In de startfoto staat centraal: waar staan we nu en waar willen we heen? Dit zorgt voor visie en draagvlak.

- Achtergrondinformatie van de school (schoolbestuur, grootte team, onderwijsvisie)
- Visie op ouderbetrokkenheid en visie op pesten
- Hoe verloopt de samenwerking tussen ouders en school nu als er sprake is van pesten?
- Wat is de gewenste situatie als het gaat om de samenwerking tussen ouders en school als er sprake is van pesten (3 doelen formuleren)

De deelnemers benadrukten ook het belang van verwachtingsmanagement, waarbij het maken van basale afspraken aan het begin van het schooljaar en op momenten van incidenten als essentieel werd beschouwd.

start

Bijeenkomst 2

oktober

- Training diepte-interviews

Diepte-interviewen is een gesprekstechniek waarin luisteren centraal staat. De bedoeling van het interview is om de betrokkene zijn/haar verhaal te laten vertellen. De gespreksleider is op zoek naar ervaringen, emoties en gebeurtenissen door zoveel mogelijk open vragen te stellen en vooral goed te luisteren.

- Inventariseren en zoeken deelnemers voor de interviews en toestemming. Het is belangrijk om te letten op een representatieve steekproef (diversiteit in de respondenten) en op het bereiken van verzadiging (Hennink, Hutter & Bailey, 2020). In verband met de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) is het vragen van toestemming verplicht. Er worden binnen de werkgroep ook afspraken gemaakt voor het voeren van de gesprekken. Zo neemt iedereen een uur de tijd voor een gesprek van ongeveer 45 minuten, en heeft iedereen dezelfde introductie.
- Formuleren van een doel voor de gesprekken (wat willen we weten: Hoe ervaren ouders, leerkrachten en leerlingen de samenwerking tussen ouders en leerkrachten bij pestsituaties?).
- Maken interview leidraad. Bij open interviewen bestaat de interviewleidraad uit drie tot vijf open vragen (Tesselaar & Scheringa, 2008). Afhankelijk van het doel van het onderzoek worden de vragen geformuleerd.

Een voorbeeld interview leidraad

- Algemene introductie: vandaag gaan we in gesprek met elkaar over de samenwerking tussen school en ouders als er sprake is van pesten. Ik ben met name op zoek naar ervaringen van jou. Dat wil zeggen situaties die je hebt meegemaakt. Ik ben benieuwd wat de situatie was en hoe jij dit ervaren hebt.
- Algemene vragen
- Kern van het interview: Kan je iets vertellen over een pestsituatie op deze school (minder dan 5 jaar geleden) waar jouw kind bij betrokken was?'
- Doorvragen: kun je een situatie beschrijven? Hoe ziet dat eruit? Wat is jouw ervaring? Kun je daar een voorbeeld van geven? Hoe ging dat dan?
- Afsluiting: bedanken

Gesprekken voeren (november & december): LUISTEREN

- Ieder werkgroep lid voert individuele gesprekken en werkt deze gesprekken uit

TRAINING DIEPTE- INTERVIEWS

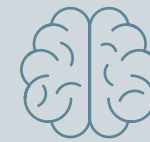
Bijeenkomst 3

januari

- Wat kunnen we leren van de interviews?
- Wat zijn de positieve en negatieve ervaringen volgens de deelnemers?
- Wat zijn knelpunten en wat zijn succesfactoren voor samenwerking?
- Hoe gaan het we hier mee verder?

Tips voor de fase denken

Laat de werkgroep leden de interviews lezen en laat ze noteren wat hen opvalt. Welke verhalen zijn sprekend en blijven hangen? Waarom juist deze verhalen? Wat zeggen deze verhalen over de samenwerking? Is er een rode draad zichtbaar? Zijn er thema's die in meerdere gesprekken aan de orde zijn gekomen? Wat draagt bij aan de succesfactoren en knelpunten voor de samenwerking?

DENKEN

Bijeenkomst 4

februari

- Waar gaan we mee aan de slag? (Focus)
- Wat worden onze doelen en welke activiteiten kunnen worden ingezet om deze doelen te verwezenlijken?
- Welke oplossingen zijn er? En wat hebben we hiervoor nodig?

Bij het afsluiten van de fase denken is het betrekken van alle teamleden en alle ouders raadzaam. Breng hen bijvoorbeeld op de hoogte van de gevonden thema's uit de gesprekken. Dit geeft hun de kans om te reageren en draagt bij het creëren van draagvlak.

DENKEN

Bijeenkomst 5

maart

Ontwerpen van experimenten. Dit kan klein en groot, effectief op korte en/of lange termijn. Welke activiteiten sluiten aan op de visie die is geformuleerd? Halen we daarmee onze doelen? En, heel belangrijk, passen ze bij ons als school?

Leerlingen kunnen goed ingezet worden als denktank bij het bedenken van oplossingen.

DOEN

Bronnen

Bijeenkomst 6

april/mei en juni

DOEN

- Uitzetten/monitoren van experimenten. Start niet met teveel activiteiten tegelijk. Een tot drie activiteiten tegelijk is meer dan voldoende.

Bijeenkomst 7

juli

EVALUATIE +
AFSLUITEN

- Evalueren van experimenten: zijn de activiteiten goed verlopen? Hoe worden ze gewaardeerd? En in welke mate dragen ze daadwerkelijk bij aan de gestelde doelen? Evalueren doe je bij voorkeur niet alleen na afloop, maar ook tijdens lopende activiteiten. Dat maakt tijdig bijsturen mogelijk.

Bronnen Bijeenkomsten Werkgroep Samen tegen Pesten

Hennink, M., Hutter, I., & Bailey, A. (2020). *Qualitative research methods*. Sage.

Tesselaar, S., & Scheringa, A. (2008). *Storytelling handboek*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.

- 1 Van den Broek, A., Ramakers, C., Cuppens, J. & Brukx, D. (2022). Veilig op school: Landelijke Veiligheidsmonitor 2020-2021. Veiligheidsgevoel en veiligheidsbeleving in het primair onderwijs en voortgezet onderwijs. Nijmegen: ResearchNed.
- 2 School en veiligheid, z.d.
- 3 Banks, C. S., Blake, J. J., & Lewis, K. (2020). Collaborating with parents to increase proactive bystander messages. *Professional School Counseling*, 23(1).
- 4 Salmivalli, C., & Poskiparta, E. (2012). *KiVa antibullying program: Overview of evaluation studies based on a randomized controlled trial and national rollout in Finland*. *International Journal of Behavioral Development*, 36(5), 405–411.
- 5 Espelage, D. L., Basile, K. C., & Hamburger, M. E. (2012). Bullying perpetration and subsequent sexual violence perpetration among middle school students. *Journal of Adolescent Health*, 50(1), 60–65.
- 6 Chen, Q., Zhu, Y., & Chui, W. H. (2021). A meta-analysis on effects of parenting programs on bullying prevention. *Trauma, Violence, & Abuse*, 22(5), 1209-1220.
- Doss, K. M., & Crawford, S. H. (2023). Parent Education: A Key Aspect in Prevention and Intervention of Bullying in School Communities. *National Youth Advocacy and Resilience Journal*, 6(2).
- Gaffney, H., Ttofi, M. M., & Farrington, D. P. (2021). Effectiveness of school-based programs to reduce bullying perpetration and victimization: An updated systematic review and meta-analysis. *Campbell systematic reviews*, 17(2), e1143.

- 7 Oldenburg, B. (2017). Pesten is subjectief, maar daarom niet minder erg. *Psyche & Brein*, (1), 35.
- 8 <https://www.nji.nl/pesten/waarom-pesten-kinderen-en-jongeren>
- 9 Hensums, M., Brummelman, E., Larsen, H., van den Bos, W., & Overbeek, G. (2023). Social goals and gains of adolescent bullying and aggression: A meta-analysis. *Developmental Review*, 68, 101073.
- 10 Lodewick, J., Geurts, R., Lucas, K., Van den Broek, A., Ramakers, C. (2023). *Veilig op school. Landelijke Veiligheidsmonitor 2021-2022: veiligheidsbeleid en veiligheidsbeleving in het primair en voortgezet onderwijs*. ResearchNed.
- 11 Veenstra, R., & Lodder, G. M. A. (2022). On the microfoundations of the link between classroom social norms and behavioral development. *International Journal of Behavioral Development*, 46(5), 453-460.
- 12 Birchall, M., Drummond, A., & Williams, M. N. (2024). Antecedents of bullying victimisation in adolescents: a fresh look at Aotearoa New Zealand. *Kōtuitui: New Zealand Journal of Social Sciences Online*, 1-14.
- 13 Berger, K. S. (2007). Update on bullying at school: Science forgotten?. *Developmental review*, 27(1), 90-126.
- 14 Fekkes, M., Pijpers, F. I., & Verloove-Vanhorick, S. P. (2005). Bullying: Who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior. *Health education research*, 20(1), 81-91.
- 15 Berger, K. S. (2007). Update on bullying at school: Science forgotten?. *Developmental review*, 27(1), 90-126.
- 16 <https://www.nji.nl/pesten/gevolgen-voor-gepeste-pester-en-omstanders>
- 17 <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/veilig-leren-en-werken-in-het-onderwijs/veiligheid-op-school#:~:text=Scholen%20willen%20een%20veilig%20leerklimaat,hoe%20je%20met%20elkaar%20omgaat.>
- 18 Norton, J. R., & Duke, A. M. (2021). The influence of parenting on bullying prevention: Parenting as a moderator of adolescents' bullying behaviors. *Journal of Child and Family Studies*, 30, 2913-2924.
- 19 Espelage, D. L. (2014). *Ecological theory: Preventing youth bullying, aggression, and victimization*. In W. Craig, D. Pepler, & R. Atlas (Eds.), *Bullying prevention: From research to practice* (pp. 3-18). American Psychological Association.
- 20 Espelage, D. L. (2014). *Ecological theory: Preventing youth bullying, aggression, and victimization*. In W. Craig, D. Pepler, & R. Atlas (Eds.), *Bullying prevention: From research to practice* (pp. 3-18). American Psychological Association.
- 21 Norton, J. R., & Duke, A. M. (2021). The influence of parenting on bullying prevention: Parenting as a moderator of adolescents' bullying behaviors. *Journal of Child and Family Studies*, 30, 2913-2924.
- 22 Bronfenbrenner, U. (2005). *Making human beings human: Bioecological perspectives on human development*. Sage Publications.
- 23 Kaufman, T. M. L., Huising, G., Van Niejenhuis, C. Y., & Veenstra, R. (2019). Peer networks and bullying: The role of the peer group in bullying behavior. *Developmental Psychology*, 55(5), 1019-1029. (bewerking).
- 24 https://www.rene-veenstra.nl/wpcontent/uploads/2019/07/Niejenhuis_OuderbetrokkenheidPesten_HJK15.pdf
- 25 <https://www.cedgroep.nl/merken/vreedzaam>
- 26 <https://www.onderwijzenouders.nl>
- 27 Kaufman, T., Huising, G., Niejenhuis, C. van, & Veenstra, R. (2019). Wisselwerking tussen ouders, kinderen en leeftijdsgenoten: Onderzoek naar *spillover*-effecten op probleemgedrag en een interventie voor samenwerking tussen school en thuis. *Mens en Maatschappij*, 94, 239-243.
- 28 <https://www.dms-educatief.eu/posters/afspraken-posters>
- 29 <https://www.nji.nl/uploads/2021-05/Signaalkaart-Pesten-BO.pdf>
- 30 <https://oudersenonderwijs.nl/kennisbank/pesten-en-sociale-veiligheid>
- 31 Doss, K. M., & Crawford, S. H. (2023). Parent Education: A Key Aspect in Prevention and Intervention of Bullying in School Communities. *National Youth Advocacy and Resilience Journal*, 6(2).
- 32 <https://www.schoolveiligheid.nl/kennisbank/ouders-als-partners-in-schoolveiligheid/>
- 33 <https://www.schoolveiligheid.nl/wp-content/uploads/2024/01/Het-hele-jaar-goed-voor-elkaar-5-tips-tegen-pesten-School-Veiligheid.pdf>
- 34 Kaufman, T., Huising, G., Niejenhuis, C. van, & Veenstra, R. (2019). Wisselwerking tussen ouders, kinderen en leeftijdsgenoten: Onderzoek naar *spillover*-effecten op probleemgedrag en een interventie voor samenwerking tussen school en thuis. *Mens en Maatschappij*, 94, 239-243.
- 35 Lusse, M. & Van der Pluijm, M. (2023). *Handvat Samenwerken met ouders aan kansengelijkheid met kinderen*. Hogeschool Rotterdam.
- 36 Lusse, M. & Van der Pluijm, M. (2023). *Handvat Samenwerken met ouders aan kansengelijkheid met kinderen*. Hogeschool Rotterdam.
- 37 Bijleveld, B (2020). De Gouden Weken 2.0. Groepsvorming en ouderbetrokkenheid. Eduforce.
- 38 <https://www.cps.nl/blog/2018/06/04/Ouderbetrokkenheid-vijf-tips-voor-effectieve-startgesprekken>
- 39 <https://happykidshappyarents.nl/11-vragen-die-zorgen-dat-je-wel-antwoord-krijgt-op-de-vraag-hoe-was-het-op-school/>
- 40 Van den Broek, A., Ramakers, C., Cuppens, J. & Brukx, D. (2022). Veilig op school: Landelijke Veiligheidsmonitor 2020-2021. Veiligheidsgevoel en veiligheidsbeleving in het primair onderwijs en voortgezet onderwijs. Nijmegen: ResearchNed.
- 41 Spruijt et al (in press.) A Systematic Literature Review on Family-School Anti-bullying Efforts: Stages of the Family-School Collaboration Process and Influencing Factors

- 42 Fekkes, M., Pijpers, F. I., & Verloove-Vanhorick, S. P. (2005). Bullying: Who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior. *Health education research*, 20(1), 81-91.
- 43 Von Salisch, M. (2001). Children's emotional development: Challenges in their relationships to parents, peers, and friends. *International Journal of Behavioral Development*, 25, 310-319
- 44 <https://www.nji.nl/sites/default/files/2021-05/Signaalkaart-Pesten-BO.pdf>
<https://oudersenonderwijs.nl/kennisbank/pesten-en-sociale-veiligheid/pesten-herkende-signalen/> -
<https://www.stoppesten.nl/signalen-van-pesten-herkennen-bij-de-pestkop-en-de-gepeste>
- 45 Huitsing, G. (2014). *A social network perspective on bullying*. University of Groningen.
- 46 <https://www.noblame.nl>
- 47 [https://www.kivaschool.nl/het-kiva-programma/onderdelen-van-kiva/curatieve-onderdelen/#:~:text=De%20herstelaanpak%20is%20dus%20een,pest\)situatie%20op%20te%20lossen.](https://www.kivaschool.nl/het-kiva-programma/onderdelen-van-kiva/curatieve-onderdelen/#:~:text=De%20herstelaanpak%20is%20dus%20een,pest)situatie%20op%20te%20lossen.)
- 48 Redeker, B. (2024). *De Ringaanpak een groepsdynamische benadering voor een veilige klas*. Pica.
- 49 Petri, D., Luinge, M., Doornenbal, J., & Kassenberg, A. (2017). *Luisteren denken doen*. Groningen: Hanzehogeschool.
- 50 Lusse, M., & Kassenberg, A. (2022). *Omgaan met armoede op scholen. Handreiking voor po en vo. Herziene druk*. Hogeschool Rotterdam en Hanzehogeschool Groningen.

